

Athos Dağı Dünya Miras Alanı Yönetim Boyutları ve Bütüncül Yönetim Planı Hazırlama Çalışmaları

Management Levels of Mount Athos World Heritage Site and Efforts to Prepare an Integrated Management Plan

Veysel ÖZBEY*

Öz: Aynoroz Yarımadası, dünyada kadın ve çocukların girişine yasaklanan en geniş alandır. Günümüzde, Yunanistan Cumhuriyeti'nde dinsel özerk statüde bulunan yarımada bin yıldır yaşayan Ortodoks din adamlarının oluşturduğu kültürel miras birikimi, farklı dönem ve tarzların, birbirine ve doğal çevreye uyum gösterdiği özgün bir mimarînin yanında kadın ve çocuklardan ayrılmış somut olmayan kültürel miras rezervini de içermektedir. Üstün evrensel değer taşıdığı kabul gören bu zengin miras birikimi, 1988 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne tanımlanmıştır. Bu tarihten itibaren yarımada bulunan mirasların korunmasında yönetim ve denetim mekanizmaları, her biri iç işlerinde bağımsız olan manastırlar düzeyinde yerel, özerk keşişsel statüde bölgesel, Yunanistan Cumhuriyeti içerisinde ulusal ve bir dünya miras alanı olarak uluslararası boyutta olmak üzere girift bir yapıda gelişmiştir. Çalışmada, bu eşsiz yönetim ve denetim mekanizmasının yapısı incelenmiş ve miras korumada yönetim boyutlarının birbirleri ile olan bağlantısı ortaya konulmuştur. Koruma ve yönetim kurumlarının Athos Dağı dünya miras alanına ilişkin bütüncül bir yönetim planı hazırlanması konusundaki çabaları aktarılmış ve alandaki miras koruma boyutlarında yetki paylaşımı ve sorumlu makamlar arası koordinasyon güçlüğü tartışılarak mirasa dair neden bütüncül bir yönetim planı oluşturulamadığının sebepleri ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: Sanat tarihi, mimarî koruma, mirasın yönetsel boyutları, dünya miras alanı.

Abstract: The Mt. Athos Peninsula is the most extensive area in the world where women and children are prohibited from entering. Orthodox monks who lived on the peninsula for a thousand years have a unique cultural heritage reserve that is isolated from that of women and children, as well as a distinctive architecture that blends diverse periods and styles with the natural environment. This rich heritage, which is considered to be of outstanding universal value, was included in the UNESCO World Heritage List in 1988. Since that time, the management and control mechanisms for protecting the heritage in the peninsula have developed into an intricate structure, with local monasteries and an autonomous peninsula, as well as national part of the Greek Republic and a world heritage site. In this study, the structure of this distinct management and control mechanism has been scrutinized, the interconnection of management dimensions in heritage preservation has been revealed, and the efforts of the institutions responsible for conservation and management to formulate an integrated management plan for the Mount Athos world heritage site have been conveyed. The reasons for the inability to establish an integrated management plan for the heritage were presented by discussing power-sharing and coordination difficulties between the responsible authorities between the levels of management mechanisms for heritage protection of the site.

Keywords: History of art, architectural conservation, management levels of heritage, world heritage site.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, veyselozbey@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4454-2317

Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 10.04.2023 | Kabul Tarihi: 27.05.2023

Özbe V. 2023, "Athos Dağı Dünya Miras Alanı Yönetim Boyutları ve Bütüncül Yönetim Planı Hazırlama Çalışmaları". *MJH* XIII, 249-264.

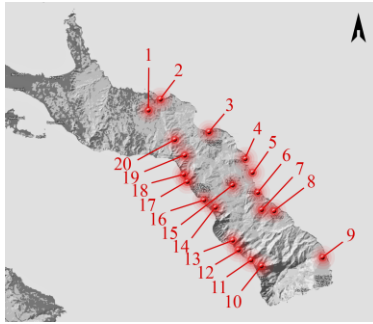
Giriş

Dünyada inanç gereği kadınların girişlerine izin verilmeyen alandan birisi de Aynoroz'dur. Tüm kadınların girişine kapalı olan Japonya'daki Omine Dağı ya da 10 – 50 yaş aralığındaki kadınların girişine izin verilmeyen Hindistan'daki Sabarimala Tapınağı gibi bu yasağa dinî hassasiyetler gerekçe gösterilmiş olsa da Aynoroz'un boyutu, kıyas kabul etmeyecek derecede büyüktür. Aynoroz Yarımadası, Kalkediki Yarımadası'nın en doğu kolunun neredeyse tamamını kapsamakta ve yaklaşık 33.000 hektarlık bir alana yayılmaktadır (Fig. 1).

Fig. 1 Aynoroz Özerk Keşişsel Devleti coğrafi konumu

Politik olarak Yunanistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı'na bağlı olan Aynoroz, dinî olarak ise İstanbul'da bulunan Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlıdır. Bu sebeple dinî liderleri İstanbul Patriği'dir. Günümüzde bu görevi I. Bartholomeos yürütmektedir. Bünyesinde 17 adet Yunan manastırı ve birer adet Rus, Sırp ve Bulgar manastırı barındıran yarımada (Fig. 2), “Tapınmaya Adanmış Kutsal Dağ” ve “Keşişler Diyarı” olarak da bilinmektedir (Demirhan 2015). Aynoroz manastır hiyerarşisinde MS 963 yılında kurulan ve Doğu Roma Dönemi'nden günümüze kadar statükosunu ve ayrıcalıklarını korumayı başaran Büyük Lavra Manastırı, ilk sırada yer almaktadır (Kadas 1986).

1. Chilandariou	11. Dionysiou
2. Esphigmenou	12. Osiou Gregoriou
3. Vatopedion	13. Simonos Petras
4. Pantokratoros	14. Xiropotamou
5. Stavronikita	15. Koutloumousiou
6. Iviron	16. Aghios Panteleimon
7. Philotheou	17. Xenofontos
8. Karakallou	18. Dochiariou
9. Megisti Lavra	19. Konstamonitou
10. Agiou Pavlou	20. Zographou

Fig. 2 Aynoroz Özerk Keşişsel Devleti'nde bulunan manastırlar

Aynoroz, Kutsal Dağ anlamına gelen Yunanca “Αγιον Όρος” kelimesinden gelmektedir. Kutsal kabul edilen Athos Dağı'nı ifade etmektedir. Aynoroz Yarımadası'nın tamamı, yirmi manastır arasında yönetim bölgelerine ayrılmıştır ve bölgeye, yakınlardaki Ouranoupolis ve Ierissos kasabalarından feribot seferleri ile yalnızca deniz yoluyla erişilebilmektedir (Alexopoulos & Fouseki 2016, 238).

Aynoroz Yarımadası, 1988 yılında karma miras statüsünde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne yazdırılmış ve uluslararası boyutta koruma altına alınmıştır. Aynoroz'un özerk keşişsel statüsü, yarımada yürütülen miras koruma ve onarım çalışmalarında yönetsel aksaklıkların yaşanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca dünya miras alanı statüsünün karma olması, kültürel miras ve doğal miras yönetiminde Yunanistan Cumhuriyeti'nin farklı yetkili bakanlıkları ve ilgili birimleri ile Aynoroz'un özerk statüsündeki yerel yetkililer arasında yetki çatışmasına sebep olmakta ve yarımada bir dünya miras alanı olarak UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne karşı uluslararası koruma boyutunda sorumluluk karmaşasına yol açmaktadır. Ayrıca yarımada erişim yasaklarının ve kısıtlamalarının da yarımada mirasların korunmasında önemli engellemelere yol açtığı bilinmektedir. Tüm bu yasaklarla birlikte yarımada nüfusunun büyük çoğunluğunun din adamlarından oluşması, miras korumada uzmanlaşmanın önüne geçmekte ve dışarıdan uzman müdahalesini gerektirmektedir. Bu bağlamda çalışmada, her biri iç işlerinde bağımsız olan manastırlar düzeyinde yerel, Aynoroz Yarımadası'nın özerk statüsü çerçevesinde bölgesel, yarımada Yunanistan Cumhuriyeti toprakları içerisinde bulunması sebebi ile ulusal ve bir UNESCO dünya miras alanı olarak uluslararası boyutlara sahip olan yarımada alan yönetiminin yönetim boyutları arasındaki yetki karmaşası üzerinden tüm yönetim boyutları arasındaki koordinasyonu sağlayacak bütüncül bir yönetim planı hazırlama çalışmaları ve çalışmaların sonuçlandırılmama sebepleri aktarılmaktadır. Bu sebeple, yarımada mirasın korunması hususunda Yunanistan Cumhuriyeti içerisinde ulusal koruma prosedürlerinin yasal dayanakları araştırılmış, yarımada bağlı bulunduğu uluslararası miras koruma mevzuatlarının ve mekanizmalarının kaynakları ve kapsamı sorgulanmış, tüm bu yönetim boyutlarındaki karar mekanizmalarına rağmen uygulamada yasal olarak bağımsız hareket etme yetkisine sahip özerk statüdeki manastırların ve Kutsal Topluluk'un ne şekilde hareket ettiği incelenmiştir. Böylece miras korumada tüm karar mekanizmalarını kapsayan bütüncül bir yönetim planı oluşturulmasına ilişkin zorunluluk ve yetkili politik karar mekanizmaları arasındaki hiyerarşik karmaşadan kaynaklanan güçlükler ortaya konulmuştur.

Aynoroz'a Erişim Yasası

Aynoroz'da bin yıldır uygulanan yasağın derecesi o kadar büyüktür ki, yarımada dışı hayvanların girişi dahi yasaktır. Uygulamada kadınların ve çocukların, yarımada kıyı bandına beş yüz metreden fazla yaklaşması yasaklanmıştır. Kurulduğu günden bu yana çeşitli imtiyazlar sağlanan yarımada günlük 100 ziyaretçi kabul edilmektedir. Bu ziyaretçiler, başvuruları kabul edilen 90 Ortodoks inancı taşıyan hacı aday ve 10 Ortodoks dışı inanca sahip yetişkin erkek olarak sınırlandırılmıştır. Ziyaretçiler, yarımada bulunan yirmi manastırdan birisinde üç gecelik konaklama hakkı elde etmektedir (Yavuz 2022).

Aynoroz'da kadın ve çocuklara yönelik yasağın sebebi ile ilgili günümüze gelen iki görüş hâkimdir. Bunlardan ilki, yarımada bulunan din adamlarının bekâret yeminini bozmalarını engellemek için yasağın getirilmiş olmasıdır. Diğer görüşün temelini ise bir mit oluşturmaktadır. İnanışa göre Kıbrıs'a doğru gemi ile yol alan Azize Meryem, geminin yolunu kaybetmesi sonucunda Aynoroz'a varır. Yarımada çok beğenen Azize Meryem, oğlu İsa Mesih'e dua ederek yarımada kendisine verilmesini ister. Oğlu duasını kabul eder ve yarımada, Azize Meryem'e verilir. Bu sebeple yarımada, "Tanrının annesinin bahçesi" ya da "Bakire'nin Bahçesi" olarak da bilinmektedir. Bu mite dayanan inanca göre yarımada kadın varlığını sadece Azize Meryem temsil edebilir ve bu sebeple onun yarımadasına başka kadın giremez (Walker 2016).

Yarımada kabul edilebilme şartlarından birisinin "sakal bırakabilme" olması, ikinci görüşün haklılığının sorgulanmasına yol açmaktadır. Sakal bırakabilme kuralı, Doğu Roma Dönemi'nde getirilen yetişkin olmayan veya hadım edilen erkeklerin yarımada giriş yasağının yumuşatılarak

söylenmesi olarak açıklanabilir. Bu kuralı mit görüşü ile ilişkilendirebilmek adına yasağın “bir kadının yetişkin olmayan ya da hadım edilen bir erkek kılığında yarımada sızma korkusu” gerekçesi ile konulduğunu söyleyen görüşler varsa da yasağın sebebi ile ilgili ilk görüş akla daha yatkın görünmektedir. Günümüzde yetişkin olmayan erkekler, bir yetişkin erkeğin gözetiminde yarımada kabul edilebilmektedir. Yasak, kediler hariç evcil hayvanlara da uygulanmaktadır. Yasak sebebi ile süt ürünleri ve yumurta, yarımada dışarıdan gelmektedir (Speake 2002).

Yasağın uygulanmasına gösterilen özene rağmen tarihte bilinen ihlaller de yaşanmıştır. Yunanistan’da iç savaşın yaşandığı 1946-1949 yılları arasında yarımada kaçan hayvanlarını almaya giden köylüler arasında kadınların da olduğu bilinmektedir. Maria Poimenidou adında bir kadın, 1953 yılında yarımada yetişkin bir erkek kılığında girmeyi başarmış ve bu olaydan sonra kadınların Aynoroz’a gidişini yasaklayan bir yasa çıkarılmıştır. Ayrıca son dönemlerde insan kaçakçılığı yapan bir grup, yarımada dört kaçak kadını bırakmış ve kadınlar polis tarafından gözaltına alınmıştır. Din adamlarının kadınları affetmesi sonucunda kadınlar serbest bırakılmıştır (Walker 2016).

Aynoroz’da Yaşam ve Kutsal Geleneksel Miras

Yarımadada ilk Hristiyanların varlığı ile ilgili pek bilgi olmasa da Doğu Roma imparatoru I. Basil, 885 yılında bölgeyi “rahip olmayanların, çiftçilerin ve sığır yetiştiricilerinin yerleşimine izin verilmeyen bir keşiş bölgesi” olarak ilân etmiştir (Papayannis 2012, 175). İmparator Nikephoros Phokas döneminde, 963 yılında Athanasius’un yarımadanın ucunda Büyük Lavra Manastırı’nu kurması ile bölgedeki manastır hareketi yoğunlaşmıştır (Eyice 1991, 267). İlk Typikon¹, 972 yılında imparator Jean I Tsimitzes ile Athos Dağı keşişleri arasında Karyes’te yapılmıştır. Dördüncü Haçlı Seferi sonucunda dağılan Doğu Roma İmparatorluğu’nu toparlayan II. Andronikos, 1312 yılında Aynoroz’da bulunan manastırları Konstantinopolis Patrikhanesi’ne bağlamıştır (Eyice 1991, 267-269). Rönesans sonrası, 16. ve 17. yüzyıllarda ekonomik durumu kötüleşen bölge, idyotmik sisteme² geçiş yapmıştır (Papayannis 2012, 175-176). Tüm Balkanlar’da etkili olan ve 19. yüzyıl sonlarından itibaren 21. Yüzyıla kadar süren savaş ortamından yarımada da etkilenmiştir. Bölgenin 20. yüzyılda nispeten korunaklı kalması ve bu sebeple genç nüfusun artması, aynı yüzyılın sonlarında manastır faaliyetlerinin artmasına ve gelişmesine yol açmıştır.

Yaklaşık olarak 2500 kişinin yaşadığı Aynoroz’da nüfusunun çoğunluğunu rahipler oluşturmaktadır. Aynoroz Özerk Keşişsel Devleti, yirmi manastırı temsil eden yirmi din adamı ve küçük bir meclis tarafından yönetilmektedir. Yarımadada zeytin ve üzümçülük gibi Akdeniz ürünleri yetiştirilmektedir. Dinsel bir topluluk olarak 10. yüzyılda ortaya çıkan Aynoroz, bölgedeki Doğu Roma İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Yunanistan Cumhuriyeti egemenliklerinde ayrıcalıklı statüsünü korumayı başarmıştır. Hristiyan Ortodoksların 1054 yılından itibaren manevî merkezlerinden birisidir. Yarımadadaki Vatopedi Manastırı yakınlarında, 1749 yılında kurulan Athonite Akademisi’nin, modern Yunan aydınlanmasına katkıda bulunduğu kabul edilmektedir (Theodorou & Dana 2003). Yarımadada bulunan manastırlar, savunmaya dayalı ortak bir konsept çerçevesinde benzer mimariye sahiptir. Bir saldırı esnasında yarımada halkının kiliselere sığınmasını temel alan bu yaklaşımda, manastırlar birer kale gibi, müstahkem olarak inşa edilmiş ve kulelerle tahkim edilmiştir.

¹ Doğu Ortodoks Kilisesi’nde kutsal günlerin ve ayın günlerinin yazıldığı, yapılacak ayinlerin ve duaların nasıl yönetileceğinin belirtildiği, ait olduğu kilisenin kuruluşuna ve geçirdiği önemli olaylara dair notların bulundurulduğu bir çeşit andaçtır.

² Keşişlerin bağımsız olarak hareket ettiği, lavra kategorisinde değerlendirilen monastik yaşam pratikleridir.

Yarımadada İulian Takvimi ve Doğu Roma saati kullanılmaktadır. Her bir manastır kendi geleneklerine oldukça bağlıdır. Yarımadadaki dinsel yapılar genel olarak, Ortodoks inancını yansıtan Doğu Roma tarzı duvar resimleriyle süslenmişlerdir. Manastırların yapısal düzeni, Rus Ortodoks sanat tarihini önemli derecede etkilemiştir.

Yarımadanın keşişsel statüsü ve uygulanan yasaklar sebebi ile yarımada halkının çok fazla geçim kaynağı yoktur. Yarımadadaki en önemli geçim kaynağı kerestecilik faaliyetleridir. Yunanistan Cumhuriyeti'nde 24 Şubat 1953 tarihinde yayınlanan bir yasa ile Aynoroz'daki ormanlarda kerestecilik faaliyetlerine izin verilmiştir. Ormanlarda devam eden kerestecilik faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak adına bu yasa 9 Nisan 1991 tarihinde değiştirilmiştir. Bu değişiklikle birlikte yarımadada Orman Dairesi kurulmasına izin verilmiştir (UNESCO World Heritage Centre 1992, 20-21). Yasal izinlerden önce de yarımadada kerestecilik faaliyetleri yürütülmüştür. Uzun yıllar boyunca yarımadada bulunan din adamları, çeşitli ağaç türlerini bölgeye kazandırmış ve bu durum yarımadaya özgü kültürel bir peyzaj oluşturmuştur. Yarımada'nın nispeten dış dünyadan tecrit olması, bölgedeki bitki örtüsü ve hayvan türlerinin korunmuşluk düzeylerini de yükseltmiştir. Bu bağlamda yarımada, 1999 yılında Avrupa Birliği'nin Natura 2000 programına dâhil edilen bir sit alanı ilân edilmiştir. Yarımadada, Natura 2000 programı kapsamında dört tür ve yirmi habitat korunmaktadır.

Aynoroz'un Keşişsel Özerk Statüsü ve Yerel Koruma Boyutu

Yunanistan Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra, 1926 yılında Aynoroz Yarımadası'na keşişsel özerklik hakkı tanınmıştır. Yarımadanın yaşayan gelenekleri, yönetimine de yansımıştır. Alandaki her bir manastır, 10. yüzyıldan beri kendi yönetiminden sorumludur. Manastırlar, günlük yaşamı ve işlemleri yöneten bir "tipica" rejimi içinde çalışmaktadır. Manastırların resmî temsilcilerinden oluşan Kutsal Topluluk, Yunanistan Cumhuriyeti hükümetinin yasama kolu olarak yarımadadaki bazı ortak çıkar konularını ele alsa da, yarımada yönetsel olarak yirmi manastır arasında paylaştırılmıştır ve her bir manastır kendisine ayrılan alanda, özerk olarak hareket etmektedir. Kutsal Topluluk, yarımadadaki sorunların tartışılması ve çözümü için ortak bir buluşma noktası sağlar. Yarımadadaki en kadim beş manastırın seçtiği dört üyeden oluşan Kutsal Gözetim (The Holy Supervision), yürütme işlevlerinin sorumluluğunu taşır (UNESCO 2006, 10). Bölgenin günümüzdeki yönetimi, manastır cemaatleri ile Yunanistan Cumhuriyeti Devleti'nin sorumlu hizmet birimleri arasında hassas bir dengenin sürekliliğine dayanır.

Aynoroz'daki kültürel miras birikimi, 1960'lı yıllarda birçok koruma problemi ile karşı karşıya kalmış ve birçok restorasyon-konservasyon çalışması, kaynak yetersizliğinden dolayı gerçekleştirilememiştir. Bu problem, 1981 yılında, yerel fonları alarak yarımadadaki restorasyon ve koruma projelerini finanse etmek için Kutsal Dağ'ın Muhafazası Merkezi'nin (KEDAK) kurulması ile aşılmıştır. Bu sayede, birçok manastırın fizikî olarak kötü durumda bulunan yapıları onarılmış ve iyileştirilmiştir. Manastırların misafir tesislerinin bakımı da yapılmıştır. Son derece önemli dinî sanat koleksiyonlarının, kıyafetlerinin ve el yazmalarının depolanması ve sergilenmesi için gerekli koşullar oluşturulmuştur. Koruma çalışmalarının hızı ve odaklandığı noktalar, manastırdan manastıra değişmekle birlikte, tesislerin iyileştirilmesine yönelik ortak bir gayretten söz etmek mümkündür (UNESCO 2006, 11).

Yarımadadaki yenileme süreci, Avrupa Birliği'nin sağladığı yardım fonları ile 21. yüzyılın başında hızlanmıştır. Gelen yardımların büyük bir kısmı, dolaysız olarak Kutsal Topluluk'a aktarılmaktadır. Kutsal Topluluk bu fonları, harcamaların odağına ve yapısına bakmaksızın, özerk yapıdaki manastırlara bölüştürerek doğrudan dağıtmaktadır. Yunanistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, manastırlar tarafından önceliklerin belirlenmesi konusunda doğrudan herhangi bir

kontrol uygulayamaz ve istisnai durumlar dışında, manastırlar tarafından yürütülen uygulamaları denetleyemez. Kültür Bakanlığı, tescilli anıtların risk altında bulunduğu veya uygun olmayan koruma yöntemleri nedeniyle zarar gördüğü durumlarda müdahale etme yetkisine sahip olsa da, uygulamada yasal yaptırımlar uygulamak yerine koruma yaklaşımları konusundaki anlaşmazlıkları müzakere yoluyla çözmeyi tercih etmektedir (UNESCO 2006, 11).

Aynoroz'un Yunanistan Cumhuriyeti Yasaları Kapsamında Ulusal Koruma Boyutu

Genel olarak, Yunanistan Cumhuriyeti Devleti içerisinde miras değeri taşıdığı kabul edilen bir alan, önce korunan alan olarak tanımlanır (1650/86 sayılı Kanununun 21. maddesi) ve ardından yerel düzeyde yönetimi ve işletilmesi için bir sistem kurulur. Aynoroz mirasında, 1650/1986 ve 2742/1999 sayılı Kanunlarda tanımlandığı üzere bir Yönetim Kurulu oluşturulmasına dair bir ilerleme kaydedilememiştir. Organizasyon şeması, mümkün olduğu ölçüde bölgenin en iyi yönetimini sağlamak için objektif kriterler (önem, arazi yüzeyi, konum, finansal uygulanabilirlik, özel dinî önem, vb.) temelinde ve yerel cemaatlerle görüşmelerin ardından seçilmektedir. Genellikle, alandaki faaliyetlerin çevre üzerinde sınırlı bir etkisi vardır, küçük ölçekli ve mevcut kurumsal çerçeve göz önüne alındığında, yetkili bakanlığın (YPEHODE: Yunanistan Cumhuriyeti Çevre, Fiziki Planlama ve Bayındırlık Bakanlığı (Hellenic Ministry for the Environment Physical Planning and Public Works) uzman görüşüne gerek yoktur. Yarımada doğal çevre ile ilgili konular, kilise yetkilileri tarafından yürütülmektedir (UNESCO World Heritage Centre 2014, 5).

Mirasın korunması için yeterli düzeyde etkin olan ulusal boyutta yasal düzenlemeler şunlardır;

Ulusal Kültürel Miras Koruma Boyutu

- Yunanistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı kararı, 5980/16.10.1965; Yunanistan Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, 714/29.10.1965.
- “Kültür ve Bilim Bakanlığı Teşkilatı Hakkında” 941/77 sayılı Yunanistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kararı; Yunanistan Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, 320/A/17-10-1977.

Ulusal Doğal Miras Koruma Boyutu

- 2557/97 sayılı “Kültürel miras için kurum kanunları, tedbirleri ve eylemleri”, madde 7 (Aynoroz Dağı'ndaki özel koruma statüsü hakkında), Yunanistan Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, 271/A/24-12-1997.
- “Athos Dağı'nda Koruma Çalışmalarının Düzenlenmesi ve Yürütülmesine ilişkin” 264/99 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi; Yunanistan Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, 215/A/19-10-1999.
- 3028/2002 sayılı “Eski Eserlerin ve Kültürel Mirasın Genel Korunmasına Dair Kanun”; Yunanistan Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, 153/A/28-6-2002.
- 191/2003 sayılı “Kültür Bakanlığı Teşkilatı” Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Yunanistan Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, 146/A/13-62003 (UNESCO World Heritage Centre, 2014, 5).

Yunanistan Cumhuriyeti, kültürel ve doğal mirasları koruma ve yaşatma sorumluluğunu, sorumlu kurumlar olan 10. Bizans Eski Eserler Eforluğu, Athonite Mirasını Koruma Merkezi, Yunanistan Cumhuriyeti Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Yunanistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Yunanistan Cumhuriyeti Eğitim ve Diyanet İşleri, Kültür ve Spor Bakanlığı, Kültür Genel Sekreterliği'ne devretmiştir. Anıt eserler, 3028/2002 sayılı Eski Eser ve Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Genel Arkeoloji Kanunu'nun hükümleri ve Yunanistan Cumhuriyeti Resmî Gazetesi'nde yayınlanan farklı bakanlık kararnameleri ile korunmaktadır

(UNESCO World Heritage Centre 2013, 66).

Avrupa Birliği ile ortak finanse edilen restorasyon ve konservasyon çalışmaları, Yunanistan Cumhuriyeti 10. Bizans Eski Eserler Eforluğu ve Athonite Mirasını Koruma Merkezi tarafından yürütülmektedir. Yunanistan Cumhuriyeti Eğitim ve Diyanet İşleri, Kültür ve Spor Bakanlığı Kültür Genel Sekreterliği ve diğer bakanlıkların ilgili birimleri ile manastır toplulukları arasında süregelen bir işbirliği mevcuttur. Fakat her biri özerk olan manastırlarla ilgili tüm işlemlerin programlanması ve yürütülmesi hususunda Kutsal Topluluk'un yanı sıra manastırların da onayının alınması gerekmektedir. Athos Dağı dünya mirasının üstün evrensel değerinin sürdürülebilirliği, yarımada da bulunan yapılara ek olarak yapı bitişlerinin, duvar süslemelerinin, manastır el yazmalarının ve sanat eserlerinin korunmasında da sürekliliği gerektirir. Yarımada'nın doğal mirasının korunmasında temel altyapının sağlanması dâhil ormanların korunması ve yönetimi ise manastırlar, Kutsal Topluluk ve ilgili bilim adamlarının birlikteliğinde planlanan özel programlar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Athos Dağı karma mirasının tanıtımı konferanslar, yayınlar ve son dönemde internet aracılığı ile sağlanmaktadır (UNESCO World Heritage Centre 2013, 66).

Aynoroz'un UNESCO Dünya Miras Listesi Kapsamında Uluslararası Koruma Boyutu

Doğu Roma imparatoru II. Andronikos'un 1312 yılında Konstantinopolis Patrikhanesi'ne bağladığı yarımada'daki manastırlar, manevî konularda İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır. Bu sebeple Aynoroz'da sürdürülen geleneksel inanca dayalı birçok somut olmayan kültürel mirasın devamlılığı İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı kalmıştır. Yunanistan Cumhuriyeti'nin 1981 yılında Avrupa Birliği'ne alınması ile Aynoroz, Avrupa Birliği'nin çeşitli mevzuatlarından da sorumlu olmuştur. Bu durum, yarımada'daki miras koruma çalışmalarına farklı bir kısıtlama prosedürü getirmektedir. Üstelik Aynoroz Yarımadası'nın doğal mirası, Yunanistan Cumhuriyeti devlet yetkilileri tarafından, Avrupa Birliği sınırları içerisindeki doğal koruma alanlarının tanımlandığı ve 1992 yılında uygulamaya konulan Natura 2000 koruma alanları ağına GR1270003 referans numarası ile Ekim 1999 tarihinde dâhil edilmiştir (European Environment Agency, 2020).

Yarımada'daki mirasların korunmasında karar ve denetim mekanizmalarından bir diğeri ise UNESCO Dünya Miras Komitesi'dir. Karma statüde bir dünya miras alanı olarak 1988 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne tanımlanması sebebi ile yarımada'nın doğal ve kültürel tüm mirasları üzerinde yapılacak bütün müdahalelerde, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye taraf bir devlet olarak Yunanistan Cumhuriyeti Devleti'nin yetkili makamları, UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne karşı sorumludur.

“Athos Dağı” Dünya Miras Alanı

Aynoroz, Yunanistan Cumhuriyeti tarafından “Athos Dağı” adı ile bir karma miras olarak UNESCO Dünya Miras Listesi'ne yazdırılmak amacı ile 15 Ocak 1987 tarihinde UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne (Merkez) aday olarak sunulmuştur. Merkezin danışma organlarından ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi=International Council on Monuments and Sites), aday mirası incelemek üzere görevlendirilmiştir. ICOMOS'un uzmanlarından oluşan bir ekibin ilk yaptığı değerlendirmede, mirasın dünya miras alanı seçim kriterlerinden Kültürel Kriter 1, Kültürel Kriter 2, Kültürel Kriter 4, Kültürel Kriter 5, Kültürel Kriter 6 gerekçelendirmesi ile UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmasının uygun olacağı yönünde görüş bildirilmiştir (ICOMOS 1988). Merkez'in doğal miraslardan sorumlu danışma organı IUCN'in (Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği=International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) görevlendirdiği uzmanlardan oluşan diğer bir ekip, alana gerçekleştirilen ziyaretin ardından hazırlanan 21 Aralık 1988 tarihli bir değerlendirme raporunu Merkez'e sunmuştur

(UNESCO 2006, 5)

UNESCO Dünya Miras Komitesi, 12. Olağan Toplantısı'nda "Athos Dağı" adlı ve 454 referans numaralı mirasın ICOMOS'un yeni önerisi doğrultusunda, daha önce gerekçelendirilen dünya miras alanı seçim kriterlerine ek olarak doğal kriter 3 gerekçelendirmesinin de eklenmesi ile Aynoroz Özerk Keşişsel Devleti topraklarının karma bir miras olarak UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kayıt edilmesi yönünde karar almıştır (UNESCO World Heritage Centre 1988, 16).

Yukarıda Fig. 1'de sınırları sunulan Aynoroz Özerk Keşişsel Devleti'nin tamamı bir bütün olarak dünya miras alanı olarak tanımlandığından ikincil bir koruma alanını ifade eden bir tampon bölge tanımlanmamış, Aynoroz topraklarının tamamı birincil derecede UNESCO Dünya Miras Listesi koruma mekanizmalarına karşı sorumlu tutulmuştur. Mirasın koruma durumu ile ilgili Yunanistan Cumhuriyeti, UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne karşı sorumlu iken koruma durumunun denetimi, UNESCO Dünya Miras Listesi koruma prosedürleri gereği tüm dünyaya açıktır. İsteyen herkesin koruma durumunu sorgulama hakkı var iken bu sorumluluğu pratikte yalnızca yarımada erişim izni olanlar üstlenebilmektedir.

Athos Dağı Bütünleşik Dünya Miras Alanı Yönetim Planı Hazırlanmasına İlişkin Çalışmalar

UNESCO Dünya Miras Merkezi, 28 Ağustos 2003 tarihinde Yunanistan Cumhuriyeti yetkililerine ilettiği bir resmî yazı ile dünya miras alanında yürütülen restorasyon çalışmaları ve karma mirasın doğal varlıklarını da dikkate alan genel bir yönetim plana yönelik hazırlık çalışmaları konusunda bilgi verilmesini istemiştir (UNESCO World Heritage Centre 2004a, 51).

Athos Dağı karma mirasının yirmi manastırından birisi olan Hilandar (Chilandariou) Manastırı, 4 Mart 2004 günü meydana gelen bir kaza sonucu çıkan yangında ciddi derecede hasar görmüştür. Merkez, 11 Mart 2004 tarihinde Yunanistan Cumhuriyeti yetkililerine resmî bir yazı göndererek manastırın durumu hakkında duyulan endişelerin dile getirmiş, kültürel varlığın mevcut durumu hakkında ve alanın korunmasına ve alana yönelik tehditlerin azaltılmasına yönelik alınan nihaî tedbirler konusunda bilgi sağlanmasını talep etmiştir (UNESCO World Heritage Centre 2004a, 51). Komite 28. Olağan Toplantısı'nda, taraf devletten talep edilen bilgilerin en geç 1 Şubat 2005 tarihine kadar UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne iletilmesini karara bağlamıştır (UNESCO World Heritage Centre 2004b, 93). Yunanistan Cumhuriyeti yetkilileri bu talebe, yangın hasarına ilişkin yapılan çalışmaları aktaran 31 Ocak 2005 tarihli bir rapor ile cevap vermiştir. ICOMOS, Yunanistan Cumhuriyeti ve Aynoroz Özerk Keşişsel Devleti yetkililerinin yangına hızlı ve dikkatlice planlanmış bir müdahalede bulduklarını belirtmiştir. Danışma organı ayrıca, bölgedeki yirmi manastırın tamamını kapsayan, sismik faaliyetleri de içeren Aynoroz yarımadasının diğer bölgelerinde meydana gelmesi muhtemel yangınlarla ilgili risk hazırlık çalışmaları yapılmasının yararlı olacağı görüşünü paylaşmıştır (UNESCO World Heritage Centre 2005a, 43). Bu doğrultuda UNESCO Dünya Miras Komitesi, 29. Olağan Toplantısı'nda, danışma organının tavsiyeleri doğrultusunda doğal ve kültürel değerleri ele alacak ve miras alanındaki eylemler için yirmi manastır arasında ortak bir çerçeve oluşturacak olan bir dünya miras alanı genel yönetim stratejisinin tanımlanmasını talep etmiştir (UNESCO World Heritage Centre 2005b, 60).

Komitenin talebi üzerine UNESCO ve danışma organlarının uzmanlarından oluşan teknik ekibin Aynoroz ziyareti, 30 Ocak - 4 Şubat 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Teknik ekip ziyaretinde, talep edilen risk hazırlık çalışmasında kaydedilen ilerleme değerlendirilmiş ve dünya mirası için genel bir yönetim stratejisinin geliştirilmesi konusunda kaydedilen ilerleme tartışılmıştır (UNESCO World Heritage Centre 2006a, 85). Ekibin, ziyaret sonrası hazırladığı 10

Nisan 2006 tarihli raporda, taraf devletin, yarımada'daki yirmi manastırın tamamındaki sismik hazırlığı da kapsayan ve yangın riskini azaltmaya yönelik risk hazırlık çalışması yürütme doğrultusundaki talebi de aktarılmıştır (UNESCO 2006). Raporda, Athos Dağı karma mirası için hem doğal hem de kültürel değerleri ele alacak ve dünya miras alanındaki yirmi manastır arasında ortak bir eylem çerçevesi sağlayacak genel bir yönetim stratejisinin geliştirilmesinin henüz gerçekleştirilemediği de belirtilmiştir. Teknik ekip, genel yönetim stratejisinin geliştirilmesinde, uzun süredir yerleşik geleneksel koruma sistemi işleyiş yöntemlerinin hesaba katılması gerektiğini, manastırlar arasında mevcut tek yönetim ve koordinasyon sistemi olan Kutsal Topluluk'un aracılığının ve işbirliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır (UNESCO 2006). Teknik ekip raporda, dünya miras alanının korunmasının geliştirilmesinde önceliğin entegre ve çok disiplinli bir yönetim planı hazırlanması, onaylanması ve uygulanması olduğunu belirtmiş ve Athos Dağı mirası için geliştirilecek bu yönetim planının aşağıda sıralanan konuları içermesini istemiştir;

- Athos Dağı'nda doğa ve manevî kültürün bin yıllık varlığını ve Manastır Kardeşleri'nin meşru ihtiyaçlarını dikkate alan mevcut durumun değerlendirilmesi,
- Athos Dağı'nın ulaşım ve dolaşım ağı,
- Doğal çevrenin bütünleşik yönetimi,
- Ormanların sürdürülebilir yönetimi,
- Mirasın kültürel peyzaj yaklaşımıyla korunması,
- Katı ve sıvı atık sorununun çözümü,
- Özellikle yangın ve deprem risklerinin ve iklim değişikliğinden kaynaklanan nihaî etkilerin yönetiminin geliştirilmesi,
- Miras koruma konusunda karar verme sürecine yarımada'daki tüm manastırların katıldığı tutarlı bir yaklaşım geliştirilmesinin önemi.

Teknik ekip, manastırların idarî özerkliğinden dolayı, yönetim planı geliştirilmesinin başlangıç aşamasında Kutsal Topluluk aracılığıyla karar alınacak şekilde ve yarımada düzeyinde ele alınmasının daha iyi olacağını, sonraki aşamalarda her manastırın tanımlı alanlarına yönelik önerilerin daha ayrıntılı olarak ele alınması ve bu önerilerin genel yönetim planına dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tüm bu çalışmaların, mirasın gelecekte kültürel bir peyzaj olarak tanımlanabileceği göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğini hatırlatan ekip, Orman Hizmetleri'nin saha yönetiminin iyileştirilmesine tam katılımının sağlanması gerektiğini de belirtmiştir (UNESCO 2006).

Teknik ekibin raporu doğrultusunda UNESCO Dünya Miras Komitesi, 30. Olağan Toplantısı'nda, UNESCO Dünya Miras Merkezi'ni, taraf devleti ve yetkili makamları, raporda geçen tavsiyeleri eksiksiz olarak uygulamaya ve taraf devlet ile yetkili makamları, mirasın doğal ve kültürel değerlerini kapsayan genel bir yönetim planı geliştirerek uygulamaya koymaya çağırmıştır. Komite ayrıca, taraf devletin, raporda yer alan tavsiyelerin uygulanması ile ilgili bir raporu 1 Şubat 2008 tarihine kadar UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne ulaştırmasını istemiştir (UNESCO World Heritage Centre 2006b, 76).

Yunanistan Cumhuriyeti yetkilileri, Komite'nin bu talebine, UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne sundukları iki raporla cevap vermiştir. Yunanistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı 10. Bizans ve Post-Bizans Eski Eserler Eforluğu tarafından yarımada'daki 16 manastırda ve Protaton Kilisesi'nde, 2004-2007 yılları arasında yürütülen koruma çalışmalarına dair ayrıntılar içeren ilk rapor, 8 Şubat 2008 tarihinde sunulmuştur. Yunanistan UNESCO Daimi Temsilcisi, 14 Şubat 2008 tarihli diğer raporda ise bölgedeki manastırların güçlü geleneksel özerkliğine dikkat çekmiştir. Bu iki rapordan farklı olarak KEDAK tarafından 3 Mart 2008 tarihinde, Athos Dağı

karma mirasının koruma durumu ile ilgili UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne bir rapor daha sunulmuştur. Kutsal Topluluk ve Aynoroz Manastırları tarafından yürütülen uygulamalar hakkında önemli bilgiler içeren KEDAK'ın raporunda (UNESCO World Heritage Centre 2008a, 85), mirasın korunması konusunda genel işleyiş ile ilgili özellikle şu konulara değinilmiştir;

- Farklı yetkinliklerin bir kurumda (KEDAK) toplanması, geleneksel idarî ayrıcalıklardan yararlanan bir varlıkta entegre koruma ilkeleri ile ilgili zamanında harekete geçme ve uygulama olanağı sunacaktır,
- KEDAK, rehabilitasyon çalışmalarının yürütülmesi için gerekli ihtisas çalışmalarının içeriğine ve onayına karar vermektedir. Belirli bir manastırla ilgili her çalışma, yalnızca mirasın bilimsel ve teknik bütünlüğünü sağladığında onaylanır. Zorunlu araştırma aşamasına ve yapıların yangın ve sismik risklere karşı korunmasına özel önem verilmektedir. KEDAK, restorasyonda en iyi uygulamanın gerçekleştirilmesinde yüksek bilimsel standartlar gerektiren tüm çalışmaları, her bir vakanın özelliğini; mevcut koruma durumunu; tarihî, mimarî ve dinî değerlerini; manastırların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak gerçekleştirir. KEDAK, manastırların yapacağı işlerin yürütülmesini de denetler,
- KEDAK'ın, rehabilitasyon çalışmalarının yanı sıra heyelan, deprem veya yangın durumunda anıtların korunması için önemli altyapı çalışmalarını gerçekleştirmiş olduğunu da vurgulamak gerekir (UNESCO World Heritage Centre 2008a, 85).

Sunulan raporlar doğrultusunda UNESCO Dünya Miras Komitesi, 32. Olağan Toplantısı'nda Athos Dağı karma mirası ile ilgili doğal ve kültürel değerleri bir arada kapsayan miras için genel bir yönetim çerçevesinin geliştirilmesine ilişkin temel sorununun henüz çözülmediğine vurgu yaparak, taraf devlet ve yetkili makamları, 10 Nisan 2006 tarihli teknik ekip raporunda yer alan tavsiyelerin tamamını uygulamaya çağırmıştır. Komite ayrıca yönetim planı ile ilgili gelişmeleri aktaran bir raporun 1 Şubat 2010 tarihine kadar UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne sunulmasını istemiştir (UNESCO World Heritage Centre 2008b, 79).

Yunanistan Cumhuriyeti yetkilileri, "Yunanistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı 10. Bizans ve Post-Bizans Eski Eserler Eforluğu 2008-2009 Dönemi Koruma Çalışmaları" hakkında bilgi veren bir raporu, Aralık 2009 tarihli "Athos Dağı Kutsal Topluluğu'ndan Athos Dağı koruma durumuna ilişkin Ek Memorandum" ile birlikte 1 Şubat 2010 tarihinde UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne sunmuştur (UNESCO World Heritage Centre 2010a, 104). Kutsal Topluluk raporunda Aynoroz için hazırlanan;

- yenilenebilir enerji kaynağı geliştirme,
- atık yönetimi,
- erozyon önleme,
- taşkın yönetimi,
- orman yangın yönetimi,
- ormancılık faaliyetleri yönetimi,
- yarımada için doğal afet yönetimi projeleri,

dâhil olmak üzere tüm çevresel koşulları ve alan yönetimini olgunlaştıran projeler ile birlikte yapı ve altyapı ile ilgili projelerinin ve manastırların tüm kültürel kaynaklarının sayısallaştırılması ve sistematik olarak dijital arşiv oluşturulması amacı ile "Athos Dağı Dijital Havuzu" projesinin geliştirilmesi dâhil olmak üzere Athos Dağı karma mirasının korunma yöntemlerini geliştirmek için 2008-2009 yılları arasında hayata geçirilen uygulamalar konusunda genel bir portre çizilmiştir. Kutsal Topluluk, yönetim için çizilen genel çerçeve ile ilgili olarak Athos Dağı için geniş bir yönetim planı çalışması hazırlamaya yönelik resmî bir taahhütte bulunmuştur.

Çalışmanın ilk aşaması, istenen yönetim çerçevesini şekillendirmeye yardımcı olmak için bir danışman liderliğinde, çok disiplinli bir ön çalışma başlatmayı içermektedir (UNESCO World Heritage Centre 2010a, 104). Ön çalışmada, 2006 yılı teknik ekip ziyareti sonrasında tavsiye edilen ana konular ele alındığı ve bu konulardan hem kültürel hem de doğal miras açısından önemli olan kritik noktalara değinen yedisinin, Kutsal Topluluk raporunda listelendiği ifade edilmiştir. Rapor, koruma faaliyetinin Athos Dağı'nın geleneksel "kurumsal formları" ve ulusal yetkililerle işbirliği içinde "bütüncül ve sistematik müdahale" bağlamında yürütülmesinin önemine dikkat çekmiştir. Danışma organları ve UNESCO Dünya Miras Merkezi, Kutsal Topluluk ve Yunanistan Cumhuriyeti ulusal makamlarına, 2008 yılından bu yana Athos Dağı karma mirasını koruma konusunda göstermiş oldukları ilerleme ve işbirliğini takdir ettiklerini ifade etmiştir (UNESCO World Heritage Centre, 2010a, 104-105). Danışma organı görüşünü dikkate alan UNESCO Dünya Miras Komitesi, Yunanistan Cumhuriyeti Devleti'nden ve Kutsal Topluluk'tan, yönetim çerçevesinin geliştirilmesine yönelik yaklaşımı şekillendirmek üzere kilit paydaşların çok disiplinli bir çalıştayının desteklenmesinin değerlendirilmesini istemiştir. Ayrıca taraf devlet yetkililerinin, Kutsal Topluluk ile işbirliği içerisinde, bütüncül bir yönetim planı geliştirilmesi ve 2006 yılı teknik ekip alan ziyareti sonrası ekip tavsiyelerinin uyulması konularında kaydedilen ilerlemeyi aktaran bir raporu, 1 Şubat 2012 tarihine kadar UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne ulaştırmalarını talep etmiştir (UNESCO World Heritage Centre 2010b, 92).

Athos Dağı Bütünleşik Dünya Miras Alanı Yönetim Planı Çalışmaları

Yunanistan Cumhuriyeti, 12 Mart 2012 tarihinde, doğal ve kültürel değerleri kapsayan bütüncül bir yönetim çerçevesinin geliştirilmesindeki ilerlemeyi özetleyen Koruma Durum Raporu'nu UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne sunmuştur. Taraf devlet yetkilileri, Kutsal Topluluk'un dünya miras alanına yönelik bir ön yönetim planı hazırlanması adına mimar, avukat, çevreci ve mühendis gibi uzmanlardan oluşan multidisipliner bir ekibi oluşturduğunu aktarmıştır. Planda, miras alanındaki mevcut durum, ana hatlarıyla tanımlanmış ve yarımada ile ilgili aşağıda sıralanan konular ele alınmıştır;

- arazi kullanımı,
- ulaşım ve iletişim sistemi,
- ormanların ve doğal çevrenin sürdürülebilir yönetimi,
- biyolojik çeşitliliğin korunması,
- Athos Dağı'nın kültürel bir peyzaj olarak korunması,
- su şebekesi,
- kanalizasyon,
- Athos Dağı'nın sürdürülebilir yönetimi bağlamında atık yönetimi,
- enerji üretim sistemlerinin iyileştirilmesi,
- uyumlu müdahalelerle mirasın doğal güzelliğinin korunması.

UNESCO yetkililerinin Aynoroz'a Haziran 2011 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu bir teknik ziyaret esnasında taraf devlet yetkililerine, yönetim planının sonuçlandırılmasında gerekli tavsiyeler için UNESCO Dünya Miras Merkezi'nin yardıma hazır olduğu hatırlatılmıştır. Athos Dağı Ön Yönetim Planı'nın, onayından sonra, "Aynoroz Yarımadası'nın sistematik, yönetsel, çevresel ve arazi planlamaya yönelik nihaî çalışması" için temel oluşturması planlanmıştır. Bu düzenlemenin, yalnızca dünya mirasının korunmasına yönelik eylem ve düzenlemeleri değil, aynı zamanda yangın, deprem ve iklimsel değişiklikler gibi muhtemel risklere yönelik önlemleri de içermesi beklendiği hatırlatılmıştır. UNESCO Dünya Miras Merkezi ve danışma organları, Kutsal Topluluk'un, mirasın doğal boyutlarına yönelik tehditlerin farkında olduğunun ve gerekli

durumlarda doğa koruma uzmanlarının danışmanlığına başvurduğunun anlaşıldığını UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne bildirmiştir. Bununla birlikte Merkez ve danışma organları, manastırlara doğa koruma ile ilgili yardımcı olmak, tüm miras alanında doğa koruma faaliyetlerini koordine etmek, yangın yönetimine, silvikültür uygulama yönetimine ve yarımada'daki yol ağı planlanmasına yardımcı olmak için ek uzman yardımı talep edilmesi gerektiğini savunmuştur (UNESCO World Heritage Centre 2012a, 87-88).

Yunanistan Cumhuriyeti yetkilileri, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin, yönetim çerçevesinin geliştirilmesine yönelik yaklaşımı şekillendirmek için kilit paydaşlar tarafından multidisipliner bir çalıştayın desteklenme ihtimallerinin değerlendirilmesi talebine yanıt olarak, ilgili tüm tarafların koordinasyonu için çaba gösterildiğini bildirmiştir. Yetkililer, ayrıca Aynoroz'un doğal çevre yönetimine yönelik bir çalışma ve düzenlemenin Kutsal Topluluk tarafından Doğal Çevre Yönetimi Departmanı'nın incelemesi için Yunanistan Cumhuriyeti Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na sunulduğunu rapor etmiştir. Bu çalışma ve düzenlemenin, Yunanistan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ve diğer ilgili Bakanlıklar tarafından da inceleneceği not edilmiştir. Komite'ye ayrıca, taraf devlet'in nihaî plan haline gelmeden önce danışma organları tarafından incelenmek üzere UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne Ön Yönetim Planı'nı sunmayı talep etmesi önerilmiştir (UNESCO World Heritage Centre, 2012a, 88).

UNESCO Dünya Miras Merkezi ve danışma organlarının tavsiyelerini göz önünde bulunduran UNESCO Dünya Miras Komitesi, Yunanistan Cumhuriyeti yetkililerinin, Kutsal Topluluk ile işbirliği içerisinde, nihaî şeklini almadan önce Ön Yönetim Planı'nın üç basılı ve elektronik kopyasını UNESCO Dünya Miras Merkezi ve danışma organları tarafından gözden geçirilmek üzere 1 Şubat 2013 tarihine kadar UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne iletmesini tavsiye etmiştir. Komite taraf devlet yetkililerinden, Kutsal Topluluk ile işbirliği içerisinde, 2006 yılı teknik ziyaretinde belirtilen tavsiyeler doğrultusunda bütüncül bir yönetim çerçevesi ve Yönetim Planı oluşturulması, Ön Yönetim Planı'nın geliştirilmesi, taraf devlet ve Kutsal Topluluk tarafından yönetim çerçevesini geliştirmek adına tüm paydaşlara yönelik multidisipliner bir çalıştay düzenlenmesi konularında kaydedilen ilerlemeleri aktaran bir raporun 1 Şubat 2014 tarihine kadar UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne sunulmasını da talep etmiştir (UNESCO World Heritage Centre, 2012b, 87).

Ön Yönetim Planı, 2011 yılında Kutsal Topluluk Kurumsal Konuları Komitesi tarafından defalarca gözden geçirilerek tartışılmış ve "Athos Dağı doğal ve kültürel mirasının korunması ve yönetimi için Stratejik Çerçeve" ile birlikte Aralık 2012 tarihinde onaylanmıştır. Onaylanan Ön Yönetim Planı, Ocak 2013 tarihinde Selanik kentinde MedINA'nın (Mediterranean Institute for Nature and Anthropolos) destekleri ile düzenlenen ve Yunanistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı ve Kutsal Topluluk'tan katılımcıları içeren bir toplantıda sunulmuş ve tartışılmıştır. Toplantıdan kısa bir süre sonra MedINA, Bütüncül Yönetim Çalışması için teknik şartnameleri hazırlamaya başlamıştır. Yunanca ve İngilizce olarak iki dilde hazırlanan ilk taslak, 2013 yılında Selanik kentinde düzenlenen bir başka toplantıda sunulmuştur. Toplantıya UNESCO, IUCN ve ICOMOS temsilcileri de katılım göstermiştir (MedINA 2019).

Selanik toplantılarının ardından Aynoroz'da 2013 ve 2014 yıllarında iki resmî toplantı daha gerçekleştirilmiş ve Bütüncül Yönetim Çalışmasının hazırlanmasına ilişkin tüm konuları koordine etmekle görevli bir Çalışma Grubu resmî olarak kurulmuştur. MedINA, teknik şartnamede gerekli değişiklikleri yapma ve Stratejik Çevresel Değerlendirme ve Eylem Planı da dâhil olmak üzere Bütüncül Yönetim Çalışması'nın hazırlanması için ayrıntılı bir bütçe tahmini hazırlama sorumluluğunu üstlenmiştir. Yürütülen tartışmalarla birlikte teknik şartname

detaylandırılmış ve Aynoroz temsilcilerine yönelik anlaşılabilirliğinin artırılması için bir yönetici özeti hazırlanarak Kutsal Topluluk'a sunulmuştur. MedINA tarafından hazırlanan teknik şartnameye ve bütçeye ait son taslaklar, Mart 2015 tarihinde onay için Kutsal Topluluk'a sunulmuştur. Kutsal Topluluk, Ağustos 2016 tarihinde, çalışmanın ilk aşamasını başlatmak için gerekli finansman kaynaklarının araştırılmasına onay vermiştir. Ancak ertesi gün, Bütüncül Yönetim Çalışması'nı başlatmak için gereken finansman onaylanmamıştır (MedINA 2019).

Kutsal Topluluk tarafından hazırlanan Yönetim Planının, üzerinde mutabakata varılarak nihai hale getirildiğinde, ekolojik sürdürülebilirlik açısından orman yönetimi, yol ve liman yapımı ve bakımı, atık yönetimi, yarımada'daki tüm manastırlar için tutarlı bir koruma yaklaşımı ve yarımada'daki tüm manastırlar ve onlara bağlı bulunan varlıklar için bir risk hazırlık planı konularını ele alması beklenmektedir (UNESCO World Heritage Centre 2014, 2).

Tartışma

Athos Dağı (Aynoroz Özek Keşişsel Devleti), UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan miraslar arasında özgün bir miras koruma mekanizmasına sahiptir. Yunanistan Cumhuriyeti Devleti içerisinde özerk statüde bulunan yarımada, 1988 yılında Yunanistan'ın ilgili makamları tarafından karma bir dünya miras alanı olarak UNESCO Dünya Miras Listesi'ne yazdırılmış ve taraf devlet Yunanistan, UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne karşı yarımada'yı koruma sorumluluğunu üstlenmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın 1981 yılında Avrupa Birliği'ne dâhil olması ile birlikte yarımada'da yürütülen müdahalelerde belirli prosedürlere uyulması kabul edilmiştir. Yarımada'da bulunan taşınmazların birer kültürel varlık olarak tescillenerek ulusal boyutta koruma altına alınmasından Yunanistan Cumhuriyeti hükümeti sorumludur. Ancak yarımada'daki her bir manastır, kendi yönetiminden sorumlu olduğu için hükümet, manastır yapıları üzerindeki koruma müdahalelerinde bir öncelik belirleyemez, yürütülen uygulamaları denetleyemez ve kontrol altında tutamaz. Koruma çalışmaları için UNESCO Dünya Miras Merkezi ve Avrupa Birliği, KEDAK üzerinden yarımada'daki miraslara yönelik fon akışı sağlasa da fonların ne şekilde kullanılacağına dair herhangi bir bildirimde bulunulamaz. Müdahalelerle ilgili manastırların öncelik sırasının belirlenmesinden ve müdahalelerin denetlenmesinden Kutsal Topluluk sorumludur. Kutsal Topluluk ise Kutsal Gözetim'e karşı sorumludur.

Yarımada'daki yapılaşmanın tamamı Ortodoks inanca adanmış yapılardan ve yardımcı birimlerinden oluşur ve bu yönü ile yarımada, Ortodoks dünyası için büyük bir önem taşır. Bölgede gelişen somut olmayan kültürel miras, Ortodoks inanca dayalı güçlü geleneklere çok sıkı bağlıdır. Yarımada'daki manastırların tamamı, manevi konularda İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır. Bu durum, somut olmayan kültürel mirasla ilgili konularda karar mekanizmasına patrikhanenin de dâhil olmasını zorunlu hale getirmektedir.

Yunanistan Cumhuriyeti, yarımada'daki doğal mirasın korunmasında yarımada'nın bir Natura 2000 koruma alanı olması sebebi ile Avrupa Birliği'ne ve bir dünya miras alanı olması sebebi ile UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne karşı sorumlu olsa da uygulamada koruma çalışmaları manastırların bünyesinde yerel imkânlarla çözülmekte ve denetlenememektedir.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin koruma mekanizması ve Avrupa Birliği'nin ilgili mevzuatları gereğince yarımada'da yürütülen koruma çalışmalarının ve mirasın genel koruma durumunun denetimi, isteyen herkesin katılımına açık olmak zorunda iken bin yıldır süregelen yarımada'ya erişim yasağı bu temel ilkenin uygulanabilirliğini ortadan kaldırmaktadır.

Tüm bu yönetim hiyerarşisi göz önünde bulundurulduğunda bütüncül bir yönetim planının ortaya konulmasının ne kadar zor olduğu görülmektedir. Ancak yarımada'da bulunan kültürel ve

doğal mirasın sürdürülebilir ve etkin bir şekilde korunabilmesi ancak bütüncül bir yönetim planı ile mümkün olabilir. Bu amaçla yoğun çabalar harcanarak uzun bir süre boyunca yürütülen tartışmalar ve çalışmalar, 2016 yılının Ağustos ayında bir sonuca ulaştırılmak üzere iken proje, özerk statüden kaynaklanan bürokratik nedenlerle rafa kaldırılmış ve günümüze kadar konu ile ilgili somut bir gelişme gerçekleştirilmemiştir.

Sonuç ve Öneriler

UNESCO Dünya Miras Listesi koruma araçlarının başarısı, ulusal ve uluslararası koruma birimlerinin koordinasyonuna bağlıdır. İyi koordine olmuş bir birliktelik, miras korumada sürdürülebilirliğin temelidir. Aynoroz Özek Keşişsel Devleti için ise durum, diğer dünya miras alanlarında olduğundan biraz daha karmaşıktır. Athos Dağı dünya miras alanında yapılacak bir müdahale, en basit anlamı ile üst ölçekten alt ölçeğe doğru UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin, Yunanistan Cumhuriyeti Devleti ilgili bakanlıklarının ve politik yetkililerinin, Kutsal Topluluk'un, müdahale yapılacak alanın sahibi konumundaki manastır sorumlularının ve manastır cemaatinin iznine tabidir. Her bir kademede birden çok yetkili karar ve denetim mekanizması olduğunu da hatırlatmak gerekir. Durum böyle iken tüm kademelerin ve yetkili birimlerin birbirleri ile koordineli çalışması ve ortak bir iletişim ağı kurulması, Athos Dağı dünya miras alanının korunmasında sürdürülebilirliğin yakalanabilmesi için bir gerekliliktir ve bu gereklilik mirasa yönelik bütüncül bir yönetim planı hazırlanmasının önündeki en büyük engeldir. Miras üzerindeki yönetim hiyerarşisinde her kademedeki sorumluların görüşü, beklentileri, hassasiyetleri ve hatta dünya görüşleri önemli ölçüde farklılıklar gösterir. Karar mercileri arasındaki bu denli büyük farklılıklar, ortak bir karar alma mekanizması oluşturulmasını engellemekte ve Athos Dağı dünya miras alanının yönetimini tüm dünya miras alanları arasında özgünleştirmektedir.

Athos Dağı dünya miras alanına ilişkin uygulamaya konulacak olan bir yönetim planı, yarımada'daki dinî ve kültürel geleneklere saygı duyan ve ilgili prosedürleri takip eden bir yol izlemelidir. Athos Dağı'nın uzun vadeli korunmasına yönelik geliştirilecek bir miras koruma yaklaşımı, mirasın yaşayan yapısının önceliğini kabul etmeli ve yarımada'nın yaşayan dinî geleneklerini mirasın bir bölümü olarak kabul eden bütüncül bir yaklaşımı benimsemelidir. Yarımada'nın taşınmaz kültürel miras ve doğal miras katmanlarına ek olarak dinî ritüeller, kadınlardan ayrıştırılmış geleneksel yaşam ve bunların birlikteliğinde üretilen somut olmayan kültürel miras katmanının da mirasın bir parçası olarak kabul edilerek korunması gerekir.

Somut olmayan kültürel bir mirastan ayrı olarak düşünülemeyen dünya miras alanları, köklü geleneklerin kültürel mirasla birlikte sürdürülebilir olarak yaşatılmasına ihtiyaç duyar. Somut olmayan kültürel mirasın bir inanca dayanması durumunda, alan yönetiminde uygulanan müdahaleler pratikte daha muhafazakar ve değişime kapalı bir prosedür izlemek zorunda kalır. Bu bağlamda inancın ya da öğretinin takipçilerinin izni ya da fikri alınmadan yürütülecek bir miras koruma prosedürü başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Çalışma kapsamında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye taraf olan devletlerin içerisinde yer alan özerk statüdeki bölgelere ilişkin taraf devletçe özerk statüdeki bölgenin yönetim mekanizmasının bilgisi dâhilinde olmadan bir dünya miras alanı tanımı yapıldığında UNESCO Dünya Miras Listesi sürecinin koruma prosedürlerinde yaşanan alan yönetimsel aksaklıklar ve politik uyum zorlukları araştırılmış ve ortaya konulmuştur. Çok nadir olarak ortaya çıkan bu durumla ilgili sözleşme kapsamında henüz bir tedbir alınmadığı ve bu gibi durumlara yönelik nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine ilişkin prosedürleri içeren bir mevzuata ihtiyaç duyulduğu aşikârdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Alexopoulos G. & Fouseki K. 2016. "Gender exclusion and local values versus universal cultural heritage significance: the Avaton debate on the monastic community of Mount Athos". *European Journal of Post-Classical Archaeologies* 6, 235-254.
- Demirhan Ö. 2015. "Dünyanın kadınsız tek bölgesi: Athos Dağı". *Gaia Dergi*. Kaynak: <https://gaiadergi.com/dunyanin-kadinsiz-tek-bolgesi-athos-dagi/>.
- European Environment Agency (2020). Chersonisos Athos. Kaynak: <https://eunis.eea.europa.eu/sites/GR1270003>. Erişim Tarihi: 07 Haziran 2023.
- Eyice S. 1991. "Aynaroz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Cilt 4, 267-269. İstanbul.
- ICOMOS 1988. *Advisory Body Evaluation (ICOMOS) - World Heritage List, No 454*. Kaynak: <https://whc.unesco.org/document/153517>.
- Kadas, S. 1986. *Mount Athos: An Illustrated Guide to the Monasteries and Their History*. Atina 1986.
- MedINA 2019. "Integrated management of Mount Athos: Conservation and promotion of natural and cultural heritage". Kaynak: <https://med-ina.org/project/integrated-management-of-mount-athos/>. Erişim Tarihi: 07 Haziran 2023.
- Papayannis T. T. 2012. "Managing the heritage of Mt Athos". Ed. J. M. Mallarach, T. Papayannis & R. Väisänen. *The Diversity of Sacred Lands in Europe: Proceedings of the Third Workshop of the Delos Initiative–Inari/Aanaar 2010* (2012). Gland, 175-187.
- Speake G. 2002. *Mount Athos: Renewal in Paradise*. London 2002.
- Theodorou L. & Dana F. 2003. *Greece*. Wahroonga 2003.
- UNESCO World Heritage Centre 1988. *Report of the World Heritage Committee Twelfth Session (Brasilia, Brazil, 5-9 December 1988)* (SC-88/CONF.001/13, 16/12 COM XIV/2.A). Paris 1988.
- UNESCO World Heritage Centre 1992. *World Heritage Committee Sixteenth session (Santa Fe, New Mexico, United States of America, 7-14 December 1992) / Item 8 of the Provisional Agenda: Monitoring of the state of conservation of World Heritage Cultural and Natural Properties* (WHC-92/CONF.002/5). Paris 1992.
- UNESCO World Heritage Centre 2004a. *World Heritage Committee Twenty-eighth session (Suzhou, China 28 June – 7 July 2004) / Item 15B of the Provisional Agenda: State of conservation of properties inscribed on the World Heritage List* (WHC-04/28.COM/15B). Paris 2004.
- UNESCO World Heritage Centre 2004b. *Decisions Adopted at the 28th Session of the World Heritage Committee (Suzhou, 2004)* (WHC-04/28.COM/26). Paris 2004.
- UNESCO World Heritage Centre 2005a. *World Heritage Committee Twenty-ninth Session (Durban, South Africa 10-17 July 2005) / Item 7 of the Provisional Agenda: Examination of the state of conservation of World Heritage properties* (WHC-05/29.COM/7B.Rev). Paris 2005.
- UNESCO World Heritage Centre 2005b. *Decisions of the 29th Session of the World Heritage Committee (Durban, 2005)* (WHC-05/29.COM/22). Paris 2005.
- UNESCO World Heritage Centre 2006a. *World Heritage Committee Thirtieth Session (Vilnius, Lithuania 8-16 July 2006) / Item 7 of the Provisional Agenda: Examination of the State of Conservation of World Heritage properties* (WHC-06/30.COM/7B). Paris 2006.
- UNESCO World Heritage Centre 2006b. *Decisions Adopted at the 30th Session of the World Heritage Committee (Vilnius, 2006)* (WHC-06/30.COM/19). Paris 2006.
- UNESCO World Heritage Centre 2008a. *World Heritage Committee Thirty-Second Session (Quebec City, Canada, 2 - 10 July 2008) / Item 7B of the Provisional Agenda: State of conservation of World Heritage properties inscribed on the World Heritage List* (WHC-08/32.COM/7B). Paris 2008.
- UNESCO World Heritage Centre 2008b. *Decisions Adopted at the 32nd Session of the World Heritage Committee (Quebec City, 2008)* (WHC-08/32.COM/24Rev). Paris 2008.
- UNESCO World Heritage Centre 2010a. *World Heritage Committee Thirty-fourth session (Brasilia, Brazil, 25 July - 3 August 2010) / Item 7B of the Provisional Agenda: State of conservation of World Heritage properties inscribed on the World Heritage List* (WHC-10/34.COM/7B). Paris 2010.
- UNESCO World Heritage Centre 2010b. *Report of the Decisions Adopted by the World Heritage*

- Committee at its 34th Session (Brasilia, 2010)* (WHC-10/34.COM/20). Paris 2010.
- UNESCO World Heritage Centre 2012a. *World Heritage Committee Thirty-sixth session (Saint-Petersburg, Russian Federation 24 June – 6 July 2012) / Item 7B of the Provisional Agenda: State of conservation of World Heritage properties inscribed on the World Heritage List* (WHC-12/36.COM/7B.Add). Paris 2012.
- UNESCO World Heritage Centre 2012b. *Decisions Adopted by the World Heritage Committee at its 36th Session (Saint-Petersburg, 2012)* (WHC-12/36.COM/19). Paris 2012.
- UNESCO World Heritage Centre 2013. *World Heritage Committee Thirty-seventh session (Phnom Penh, Cambodia 16 – 27 June 2013) / Item 8 of the Provisional Agenda: Establishment of the World Heritage List and of the List of World Heritage in Danger 8E: Adoption of retrospective Statements of Outstanding Universal Value* (WHC-13/37.COM/8E). Paris 2013.
- UNESCO World Heritage Centre 2014. *Periodic Report - Section II-Mount Athos*. Paris 2014.
- UNESCO (2006). *Joint UNESCO/WHC-ICOMOS-IUCN Expert Mission Report / Mount Athos (Greece) (454), 30 January – 3 February 2006*. Paris 2006.
- Walker A. 2016, 28 Mayıs. “Yunanistan’daki Aynoroz kadınlara neden yasaklı?”. Kaynak: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160527_kadinsiz_ada2. Erişim Tarihi: 07 Haziran 2023.
- Yavuz H. H. 2022, 9 Ağustos. “82 Yıllık Yaşamı Boyunca Bir Kez Bile Kadın Göremeyen Tolotos’un Tuhaf Hikâyesi”. Kaynak: <https://hyetert.org/2022/08/09/82-yillik-yasami-boyunca-bir-kez-bile-kadin-goremeyen-tolotosun-tuhaf-hikayesi/>. Erişim Tarihi: 07 Haziran 2023.